

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЗАПОВІДНИК «ГЛУХІВ»

ЦЕНТР ПАМ'ЯТКОЗНАВСТВА

*Національної академії наук України і
Українського товариства охорони пам'яток історії та культури*

СІВЕРЩИНА В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Збірник наукових праць

Випуск 8

Видається з 2008 року

Київ – Глухів

Центр пам'ятокознавства НАН України і УТОПК

2015

Рекомендовано до друку

Ученою радою Національного заповідника «Глухів»
(протокол № 2 від 08.04.2015 р.)
Вченою радою Центру пам'яткознавства НАН України і УТОПІК
(протокол № 6 від 07.05.2015 р.)

Редакційна колегія

О.Д. Савицький (голова), О.М. Титова (заступник голови), Л.М. Бесов, С.І. Білокінь,
Л.О. Гріффен, С.Ю. Зозуля, Г.Д. Казьмирчук, Ю.О. Коваленко, І.В. Мошик, М.П. Недюха,
А.А. Непомнящий, С.І. Посохов, К.М. Тищенко, С.П. Жукова (відповідальний секретар)

Адреса редакції

Національний заповідник «Глухів»
вул. Шевченка, 30, м. Глухів, Сумської обл., 41400, Україна;
тел./факс +380 (5444) 23557, e-mail: dikz@ukr.net

Адреса розміщення електронної версії видання в мережі Інтернет
<http://nz-hlukhiv.com.ua>

Видання зареєстровано Міністерством юстиції України
(Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 16797-5369Р від 25.05.2010 р.)

Збірник наукових праць «Сіверщина в історії України»
внесений до переліку фахових видань з історичних наук
(Постанова президії ВАК України від 22.12.2010 р. № 1-05/8)

ЗМІСТ

РОЗДІЛ І. ПАМ'ЯТКОЗНАВСТВО ТА ПАМ'ЯТКООХОРОННА СПРАВА

Гріффен Л.О. Титова О.М. Використання об'єктів культурної спадщини	6
Вечерський В.В. Підсумки вивчення архітектури України доби Гетьманщини	9
Юрченко С.Б. Кілька документів про діяльність Андрія Квасова у Глухові	14
Коваленко Ю.О. Нові відкриття у Миколаївській церкві м. Глухова	24
Товстоляк Н.М. Інтер'єри садиби Качанівка кінця XIX – початку XX ст.	30
Жукова О.В. Пам'ятки садибного будівництва на Сумщині як об'єкти пам'яткоохоронної діяльності	38
Городков А.В. К историко-культурной и архитектурно-планировочной характеристике памятников ландшафтного искусства Брянского края	43
Калашник Є.С. Историко-культурна спадщина сотенних містечок Поворскля в «Трудах Полтавской ученой архивной комиссии»	50
Пархоменко О.Г. Археологічні пам'ятки XI–XV ст. Ніжина: компаративний аналіз історіографічної тардиції та археологічних даних	54
Верговська М.С. Дослідження та музеєфікація пам'яток традиційної народної архітектури Українського Полісся в музеях просто неба	58

РОЗДІЛ ІІ. ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА ДАВНІХ ЧАСІВ І СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Гордієнко Р.О. Нові знахідки керамічного посуду із знаками зрубної культурно-історичної спільноти середньої течії р. Псел	62
Ольговський С.Я. До інтерпретації Великого Більського городища	65
Івакін В.Г. Могильники давньоруського Києвоподолу: особливості еволюції та основні етапи функціонування	71
Бібіков Д.В. Давньоруські оборонні споруди Вишгорода	78
Долженко Ю.В., Веремейчик О.М. Населення XII–XIII ст. селища Ліскове за даними краніології	83
Салтан О.М. Давньоруське місто Хоробор: проблема історичної локалізації	91
Martin Dimnik. Prince Svyatoslav Vsevolodovich of Chernigov, «Kinngmaker» in Suzdalia (1174-1179)	95
Сокульський А.Л. Тризуб – княжий клич Рюриковичів і герб Київської Русі: виникнення, еволюція, значення	99

РОЗДІЛ ІІІ. ПОЛЬСЬКО-ЛИТОВСЬКА ДОБА ТА ГЕТЬМАНЩИНА

Лебедєва Ю.О. Питання виникнення козацтва в сучасній українській історіографії	102
Мицик Ю.А. Універсали гетьманів України як джерело з історії Глухова й Глухівщини XVII–XVIII ст.	106
Степенькін С.Ю. Сіверський наказний гетьман Іван Золотаренко	108
Токарєв С.А. Козацько-старшинські родини Коропської сотні Ніжинського полку (друга половина XVII–XVIII ст.)	111
Попружна А.В. Смерть у поході або поховальні практики козацької старшини другої половини XVII–XVIII ст.	116
Щербина С.В. Ремісничі цехи на території Ніжинського полку у XVII–XVIII ст.	119
Лесик Л.В. Матеріальне становище міщан Ніжина XVII–XVIII ст.	123
Хармак М.М. До питання про ремесла з обробки металу жителів Батурина в XVII–XVIII ст.	125

Белашов В.І., Ключев А.М. Монетні скарби колишньої столиці Гетьманщини м. Глухова та його округи (друга половина XVII–XVIII ст.)	127
Мезенцев В.І. Мощення підлог палацу І. Мазепи у Батурині: комп'ютерні реконструкції та порівняльний аналіз	133
Біліченко В.П. Стан та розвиток музичної освіти на Сіверщині за доби Гетьманщини	144
Мицик Ю.А., Тарасенко І.Ю. Матеріали фонду 149 ЦДІА України у Києві як джерело з історії Успенського (Преображенського) жіночого монастиря у Глухові XVII–XVIII ст.	148
Малик Є.І. Герб Путивльського ландміліційного полку	151
Матяш Н.Ю. Дані про Глухів та Глухівщину XVIII ст. у недрукованій частині щоденника Якова Марковича (1741 р.)	155
Сасенко Н.А. Київська вулиця Батурина у XVIII ст.	157
Тригуб О.О. Іван Григорович Туманський – перекладач і чиновник кінця XVIII ст.	160
Нікітін В.Г., Терех М.І. Ф.П. Дусик – особистий лікар гетьмана України К.Г. Розумовського	163

РОЗДІЛ IV. НОВА ІСТОРІЯ

Галь Б.О. Сенаторська ревізія Новгород-Сіверського намісництва 1875 р.	166
Кужельная Е.В. Бертье Делагард: военными дорогами Малороссии	174
Дзекун К.М. Міністр народної освіти Олексій Розумовський та його навчальні реформи	177
Іванова В.О. На зорі шляху: молоді роки генерала М.І. Драгомирова (1830–1856 рр.)	180
Торубара А.О. Ніжинський юридичний ліцей у вітчизняній історіографії	183
Шара Л.М. Міське громадське управління у взаємодії з владними структурами (на засадах положення 1870 р.)	188
Сидоренко О.С. Вплив подій російсько-турецької війни 1877–1878 рр. на життя населення Чернігівської губернії (до історії вивчення)	193
Рахно О.Я. Земська діяльність П.І. Богинського	197
Мельник М.О. До історії мирових судів Глухівського повіту (кінець XIX – початок XX ст.)	201
Реброва Н.Б. Внесок голови Глухівських повітових зборів Василя Петровича Кочубея у становлення медичної допомоги в повіті	209
Єсюнін С.М. Глухівське міське трикласне училище Федора Терещенка: створення та перші роки існування (1891–1893)	213
Блакитний М.М. «Казарменный участок»: до історії забудови Чернігова (друга половина XIX – поч. XX ст.)	216
Смишляк А.В. Духовно-музичний побут Глинської пустині XIX – початку XX ст.: богослужбний спів у сакральному просторі обителі	219
Демиденко Н.М. З історії заснування та розвитку театрів на Сумщині (XIX – початок XX ст.)	225
Онопрієнко О.В. Історія глухівської фотографії кінця XIX – початку XX ст.	230
Мірошниченко Н.О. Чинники та етапи розвитку сільськогосподарської освіти в Україні у XIX – на початку XX ст.	234
Герасимчук О.М. Сільськогосподарські артілі на Чернігівщині в роки Столипінської аграрної реформи (1906–1917 рр.)	236
Костенко Л.А. Тіло в аграрних обрядах (на матеріалах Лівобережного Полісся)	240
Мирошниченко А.Н., Назарова В.В. Коллекция пломб интендантских складских приемных комиссий 1864–1914 гг. из Глухова	243
Рожкова Л.І. Благодійність в роки Першої світової війни (на матеріалах Сумщини)	248
Букіна І.В. Фінансове забезпечення громадських виконавчих комітетів на Лівобережній Україні (березень – серпень 1917 р.)	254

Мірошниченко О.М. Глухів в українській революції (події 1917–1918 рр. за спогадами В. Бурятинського)	257
Кириєвський В.Д. Есер Машицький	265
Подоляка Н.С. Націоналізація поліграфічних підприємств України в період 1917–1921 рр.	269
Будзар М.М. Доля сімейних поховань родини М.А. Маркевича у садибі села Турівка Прилуцької округи в 20-ті роки ХХ ст. у розвідках В.І. Маслова	272
Боровик А.М. В.К. Щербаков – керівник Чернігівського інституту народної освіти	277
Рой С.В. «Чистки» студентського контингенту Ніжинського інституту народної освіти у 20-х роках ХХ ст.	280
Константинов В.О. До 95-річчя початку діяльності Межигірського керамічного технікуму	283
Яненко А.С. Підготовка музейних працівників в аспірантурі Всеукраїнського історичного музею ім. Т.Г. Шевченка у другій половині 1920-х – на початку 1930-х р.	286
Скоренок С.Г. Діяльність А.В. Верзилова у сучасній історіографії	299
Бойко Н.О. Діяльність Сосницького краєзнавчого музею на чолі з Ю.С. Виноградським (1920–1938 рр.)	303
Протоіерей Александр Чурочкин. «Контрреволюционное восстание духовенства и кулачества» в селе Берюх 14 декабля 1929 года в свете архивных данных	306
Горох М.В. Торгсин у Кролевіці	310
Салтан Н.М. Корюківська трагедія 1943 року: запитання, що потребують відповідей	316
Боровик М.А. Формування структури факультетів Чернігівського державного педагогічного інституту (1954–1998 рр.)	319
Лавріненко Л.І. Концепція розвитку спеціалізації медичних послуг на Чернігівщині: історичний аспект (1960–1980 рр.)	323

РОЗДІЛ V. МУЗЕЙНА СПРАВА

Шишкіна Ю.А., Ляшко О.Б. Фондова колекція музею археології Національного заповідника «Глухів»	327
Прохоров Д.А. Екземпляри Тори у фондах Бахчисарайського історико-культурного заповідника	330
Ломко О.М. Портрети Кочубеїв у фондовій колекції Чернігівського обласного художнього музею імені Григорія Галагана	334
Пістоленко І.О. З історії декількох експонатів Полтавського музею авіації і космонавтики: фонд конструктора П.А. Івенсена	338
Бадулїна О.О. Адреса – пошта польова	342
Ревага В.В. Формування філателістичної колекції Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» поштовими марками України 1992–2000 років	346
Новік О.А. Батуринський спадок від Сергія Нечипоренка	350
Толкачова О.О. Пошукова робота як невід’ємна складова науково-дослідної діяльності Корюківського історичного музею	352
Мошик І.В. Культурно-просвітницька діяльність Національного заповідника «Глухів»	356
Харченко О.В. Інноваційні технології в культурно-просвітницькій діяльності художніх музеїв України початку ХХІ ст.	358
Нікітіна І. В. Відеопрезентація у музейній справі: роль, місце, значення	362
Автори	364

11. Историческое описание одежды и вооружения российской армии. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.listat.ru/index.htm>.

12. Шепелев Л.Е. Титулы, мундиры, ордена в Российской империи / Л.Е. Шепелев. – Л. : Наука, 1991. – 224 с.

13. Пенской В.В. Украинский ландмилицкий корпус / В.В. Пенской // Вопросы истории. – 2000. – № 10. – С. 152.

Малык Е.И. Герб Путивльского ландмилицкого полка

В статье рассматривается история создания герба Путивльского ландмилицкого полка, а также его использование на полковых знаменах и предметах военной амуниции.

Ключевые слова: Путивльский ландмилицкий полк, земельная символика, гербовник, Украинская ландмилиция.

Maluk Ye.I. Coat of arms of Putyvl landmilititsky Regiment

The article discusses the history of Putyvl landmilititsky Regiment, also its use in regimental flags and objects of military ammunition.

Key words: Putyvl landmilititsky Regiment, land marks, armorial, Ukrainian landmilititsiya.

04.03.2015 р.

УДК 930.2:94(477) «1741»

Н.Ю. Матяш

**ДАНІ ПРО ГЛУХІВ ТА ГЛУХІВЩИНУ
XVIII СТ. У НЕДРУКОВАНІЙ ЧАСТИНІ
ЩОДЕННИКА ЯКОВА МАРКОВИЧА (1741 Р.)**

Представлене повідомлення присвячене фрагменту тексту «Денних записок генерального підскарб'я Якова Марковича» за 1741 рік, зокрема інформації, що стосується Глухова та Глухівщини. Дане джерело містить велику кількість важливих фактів для дослідників різних напрямів.

Ключові слова: Яків Маркович, щоденник, Глухівщина, Генеральна військова канцелярія, джерело.

Яків Маркович вів хроніку свого життя протягом півстоліття – з 1716 по 1767 рр. Упродовж перших 7 років (1716–1723) записи були досить лаконічними, тобто автор наводив короткі підсумки кожного року. Однак, починаючи з березня 1723 р., Маркович детально записував події кожного дня, причому будь-якого характеру – від буденного до духовного.

Перед викладенням основного змісту статті варто сказати кілька слів про самого автора. Яків Андрійович Маркович народився 7 жовтня 1696 р. у місті Прилуки в сім'ї знатного військового товариша Андрія Марковича [1, 87]. Яків навчався у Києво-Могилянській академії (закінчив 1713 року), був улюбленим учнем Феофана Прокоповича, який прогнозував йому блискучу богословську кар'єру. Однак Маркович обрав матеріально вигідніший шлях – був бунчуковим товаришем, полковником лубенським. Незважаючи

на це, Яків Андрійович не забував свого вчителя, регулярно переписувався з ним [2].

Я.А. Маркович був надзвичайно освіченою людиною – володів знаннями з медицини, писав вірші, перекладав з івриту, латини, польської та французької. Детальніше про культурні та моральні цінності Марковича буде згадано нижче [3, 97]

Батьком Якова Марковича був Андрій Маркович, полковник лубенський (1714–1727), а пізніше – генеральний підскарбій (1729–1740), який отримав звання лубенського полковника за призначенням Петра I. Це сталося завдяки тому, що Андрій Маркович був на боці Скоропадського, а отже – на боці царя [1, 91] Однак, не лише батько був відомим представником родини Марковичів. Рідна тітка по батьковій лінії, Анастасія, стала дружиною Івана Скоропадського, а отже – гетьманшею. Сам же мемуарист був одружений двічі: вперше – з Оленою Полуботок, дочкою наказного гетьмана Павла Полуботка; вдруге – з Марією Лисенко. Відносно нащадків Якова Марковича варто сказати, що його онук, також Яків, був талановитим істориком, який видав у Петербурзі книгу «Записки о Малороссии, ее жителях и произведениях». Брат цього Марковича, Олександр, перший зайнявся щоденником діда. У 1859 р. він видав його у Москві, щоправда у дуже скороченому та цензурованому вигляді. Він пропустив такі важливі аспекти, як метеорологічні дані, а також висловлювання діда, які могли б не сподобатись російській владі [4, 380].

Друга спроба видати «Записки...» тривала упродовж 1893–1897 рр. на сторінках «Киевской старины» за редакцією О. Лазаревського. Остання ж публікація була здійснена у Львові у 1913 р. Археографічною комісією Наукового товариства ім. Шевченка за редакцією В. Модзалевського. Таким чином, опубліковані дані щоденника лише з 1716 по 1740 рр.

По собі Яків Маркович залишив кілька важливих для вчених різних напрямків джерел: листування з Феофаном Прокоповичем, свої проповіді, молитви, композиції на теми проповідей – «слів» Іоанна Златоуста та інших отців церкви, «Генеалогічні записки» [4, 381] У бібліотеці Марковича були рукописні літературні та історичні твори XVIII ст., з яких, у тому числі з літопису Грабянки, він робив списки [4, 380]. Найголовнішою пам'яткою при цьому є «Денні записки генерального підскарб'я Якова Марковича» (оригінальна назва від автора – «Домашній протокол») [5]

Маркович почав писати «Денні записки...» випадково: гетьман Павло Полуботок залишив по собі короткі записки, доведені до 1716 р., і зять спочатку просто продовжив ці записи [3, 96]. Надалі, з 1717 року, автор почав свій власний щоденник, куди скрупульозно записував день за днем події, які відбувались в полі його зору, упродовж 50 років –

з 1716 по 1767 рр. Навіть тоді, коли сам Маркович лежав хворим і не мав змоги поповнювати записи «Щоденника», він просив своїх знайомих писати від диктовку. Це можна визначити, читаючи оригінал рукопису, за зміною почерку. Яків Маркович помер у 1770 р., записи доведені ж до 1767 р. Причиною цього стала втрата автором зору за три роки до смерті [3, 99].

На сьогодні опубліковані лише чотири частини «Записок...» з десяти. Рукопис зберігається в Інституті рукопису Національної бібліотеки ім. В.І. Вернадського. Збереглися 8 частин з 10. Де знаходяться ще дві частини (п'ята та шоста) – невідомо [6, 7]. Відтворити ті події можна лише частково, оскільки в ІР НБУВ є лише копія, зроблена В. Модзалевським. Однак вона сильно скорочена, адже в ній зафіксовані лише найважливіші факти.

В даній статті розглядається копія шостої книги, конкретно – дані за 1741 р. Оригінал рукопису не віднайдено. Обсяг книги – 164 аркуші. У колекції В. Модзалевського зберігається копія шостої книги обсягом у 110 аркушів. Оскільки саме на цій книзі припинилось видання щоденника у «Джерелах до історії України-Руси», є підстави вважати, що копія була зроблена саме Модзалевським або ж під його керівництвом, і що він мав намір продовжити видання рукопису.

Глухівщина у щоденнику Якова Марковича зустрічається досить часто, оскільки саме тут знаходилась більша частина його володінь. Найбільше часу автор проводить у Сварковому та Глухові. Натомість щодо інших населених пунктів наявна інформація стосується переважно господарських питань. Серед населених пунктів, що згадуються у щоденнику, можна знайти наступні: Сваркове, Береза, Полошки, передмістя Глухова Білополовка та, власне, сам Глухів. Так, із записів можна зробити висновок, що у Соснівці та Глухові робили найкраще пиво, яке йшло як на вживання, так і на продаж [5, арк. 7]. Натомість із Глухова та Сваркового Яків Маркович отримував жито [5, арк. 19]. Маркович цікавився станом своїх пасік, адже у «Денних записках...» можна знайти інформацію не лише про власне пасіки, а й навіть про кількість бджіл на них. Наприклад, 3 травня 1741 р. Маркович зазначає, що у нього з'явилась нова пасіка у Полошках [5, арк. 31]. Взагалі у даному джерелі можна знайти багато інформації щодо кількості зернових, свійської тварини тощо на окресленій території.

Переходячи до записів, що не стосуються господарства, варто зазначити, що у Глухові знаходилась Генеральна військова канцелярія, яку Яків Маркович регулярно відвідував, і в якій, серед іншого, знаходились слідчі комісії, що займались проблемними земельними питаннями. У 1741 р. розглядалися відповідні спірні питання Марковича.

Так, згадки про це можна знайти у записах від 2 вересня, коли автор перебував у слідчій комісії разом зі своїми знайомими [5, арк. 56]. Варто зазначити, що Яків Маркович був у Генеральній канцелярії не лише через зазначені питання, а також був присутній при розгляді чужих справ [5, арк. 50].

У «Денних записках...» можна також знайти інформацію про високопосадовців, які у той час перебували у Глухові. Так 13 лютого 1741 р. у місті знаходився президент Комерц-колегії фон Мейден [5, арк. 10], 5 березня того ж року – київський генерал-губернатор Леонт'єв [5, арк. 16], а 18 квітня – генерал Джеймс Кейт [5, арк. 24]. Вони перебували у Глухові здебільшого проїздом, однак Яків Маркович фіксував навіть таку інформацію.

Слід зазначити, що Яків Маркович разом із партнером на прізвище Меєр у період між 1742–1744 рр. відкрив у Глухові аптеку, щоправда, коли саме – дізнатись неможливо, оскільки частина рукопису, що припадає на ці роки, втрачена. Однак, діяла вона успішно, про що свідчать записи щодо її фінансового стану.

Таким чином, можна зробити висновок, що недрукована частина «Денних записок...» Якова Марковича за 1741 р. містить для дослідників цінну інформацію з історії Глухівщини XVIII ст. щодо різних аспектів повсякденного життя.

Посилання

1. Струкевич О.К. Генеральний підскарбій Яків Маркович // «УІЖ». – 1997. – № 5. – С. 87–97.
2. Філософські твори: в трьох томах / Феофан Прокопович; ред. В.І. Шинкарук. – К.: Наукова думка, 1979-1981. – Т. 3. – 524 с.
3. Антонович В.Б. Лекції з джерелознавства. – Острог: Острозька академія, 2003. – 382 с.
4. Денні записки генерального підскарбія Якова Марковича // «Киевская старина». – 1891. – № 4. – С. 1–16.
5. ІР НБУВ, ф. XII, спр. 4.
6. Горобець В.Й. Лексика історично-мемуарної прози першої половини XVIII ст.: на матеріалі українських діаріюшів. – К.: Наукова думка, 1979. – 128 с.

Матяш Н.Ю. Данные о Глухове и Глуховщине XVIII ст. в непечатной части дневника Якова Марковича (1741 г.)

Представленное сообщение посвящено фрагменту текста «Дневных записок генерального подскарбия Якова Марковича» за 1741 год, а конкретно информации, относящейся к Глухову и Глуховщине. В данном источнике можно найти важные факты для исследователей разных направлений.

Ключевые слова: Яков Маркович, дневник, Глуховщина, Генеральная военная канцелярия, источник.

Matiash N.Yu. The data about Hlukhiv of XVIII cent. in unpublished fragment of the diary of Yakiv Markovych (1741 year)

A talk is devoted to the fragment of the "Daily notes by Yakiv Markovych" for the 1741 year, especially – the information about Hlukhiv. The object is to analyze the information of the diary. This source contains a lot of different information that could be helpful for different researchers. The purpose of the message is to provide interesting information about Hlukhiv.

Key words: Yakiv Markovych, diary, Hlukhiv, General military chancellery, source.

08.03.2015 p.

АВТОРИ

Бадулїна Олена Олексїївна – головний зберїгач фондїв Державного історико-культурного заповідника у м. Путивлї.

Бєлашов Валерїй Іванович – доцент кафедри історїї Навчально-наукового інституту гуманїтарної освіти Глухівського національного педагогїчного університету ім. О.П. Довженка.

Бїбіков Дмитро Валентинович – провідний науковий співробітник відділу археологїї Вишгородського історико-культурного заповідника.

Бїліченко Володимир Петрович – заступник директора з навчальної роботи Канївського коледжу культури і мистецтв Уманського державного педагогїчного університету ім. Павла Тичини.

Блакитний Максим Михайлович – учений секретар Чернїгївського історичного музею ім. В.В. Тарновського.

Бойко Наталїя Олексїївна – аспїрант інституту історїї, етнологїї та правознавства ім. О.М. Лазаревського Чернїгївського національного педагогїчного університету ім. Т.Г. Шевченка.

Боровик Атаолїй Миколайович – професор, доктор історичних наук, завідувач кафедри педагогїки і методики викладання історїї та суспїльних дисциплїн Чернїгївського національного педагогїчного університету ім. Т.Г. Шевченка.

Боровик Микола Анатолїйович – аспїрант кафедри історїї Центрально-Схїдної Європи Чернїгївського національного педагогїчного університету ім. Т.Г. Шевченка.

Будзар Марина Михайлївна – кандидат історичних наук, доцент кафедри історїї України Київського університету ім. Бориса Грінченка.

Букїна Ірина Василївна – кандидат історичних наук, викладач Сумського вищого училища мистецтв та культури ім. Д.С. Бортнянського.

Верговська Марїя Сергїївна – науковий співробітник Національного музею народної архїтектури та побуту України.

Веремейчик Олена Михайлївна – кандидат історичних наук, доцент кафедри історїї та археологїї України Навчально-наукового інституту історїї, етнологїї та правознавства ім. О.М. Лазаревського Чернїгївського національного педагогїчного університету ім. Т.Г. Шевченка.

Вечерський Віктор Васильович – кандидат архїтектури, дійсний член Українського національного комітету Міжнародної ради з питань пам'яток і визначних мїсць (ICOMOS).

Галь Богдан Олександрович – кандидат історичних наук, доцент кафедри історїї та політичної теорїї Державного вищого навчального закладу «Національний гїрничий університет».

Герасимчук Олександр Михайлович – старший викладач кафедри педагогїки і методики викладання історїї та суспїльних дисциплїн Інституту історїї, етнологїї та правознавства ім. О.М. Лазаревського Чернїгївського національного педагогїчного університету ім. Т.Г. Шевченка.

Гордїєнко Роман Олександрович – аспїрант Інституту археологїї Національної академїї наук України.

Городков Олександр Васильович – доктор сїльськогосподарських наук, професор, завідувач кафедри інженерної екологїї та природооблаштування Брянської державної інженерно-технологїчної академїї.

Горох Микола Володимирович – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Чернїгївського історичного музею ім. В.В. Тарновського.

Грїффен Леонїд Олександрович – доктор технічних наук, професор, провідний науковий співробітник Центру пам'ятокознавства Національної академїї наук України і Українського товариства охорони пам'яток історїї та культури.

Демиденко Надїя Михайлївна – кандидат історичних наук, завідувачка кафедри гуманїтарних дисциплїн Сумської філїї Харківського національного університету внутрїшніх справ.

Дзекун Катерина Миколаївна – науковий співробітник Національного історико-культурного

заповідника «Гетьманська столиця».

Дімнік Мартін – професор, декан Понтифікального інституту середньовічних студій Торонтського університету у м. Торонто в Канаді, фінансовий директор проекту розкопок у Батурині від канадських спонсорів.

Долженко Юрій Володимирович – аспірант, лаборант відділу біоархеології Інституту археології Національної академії наук України.

Єсюнін Сергій Миколайович – кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник Хмельницького обласного краєзнавчого музею, дійсний член Центру дослідження історії Поділля Інституту історії України Національної академії наук України.

Жукова Олена Вікторівна – кандидат історичних наук, доцент кафедри музеєзнавства та пам'яткознавства Харківської державної академії культури.

Івакін Всеволод Глібович – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Центру археології Києва Інституту археології Національної академії наук України.

Іванова Віра Олексіївна – учений секретар Комунального закладу Сумської обласної ради Сумський обласний краєзнавчий музей.

Калашник Євген Станіславович – аспірант Центру пам'яткознавства Національної академії наук України і Українського товариства охорони пам'яток історії та культури.

Кириєвський В'ячеслав Дмитрович – краєзнавець, м. Шостка.

Клюєв Андрій Миколайович – студент історичного факультету Навчально-наукового інституту гуманітарної освіти Глухівського національного педагогічного університету ім. О.П. Довженка.

Коваленко Юрій Олександрович – завідувач науково-дослідного відділу Національного заповідника «Глухів».

Константинов Володимир Олександрович – кандидат технічних наук, старший науковий співробітник Центру пам'яткознавства Національної академії наук України і Українського товариства охорони пам'яток історії та культури.

Костенко Людмила Анатоліївна – старший науковий співробітник Національного музею народної архітектури та побуту України м. Київ.

Кужельна Олена Валеріївна – головний спеціаліст організаційного відділу виконавчого апарату Шосткинської районної ради Сумської області.

Лавріненко Лідія Іванівна – кандидат історичних наук, доцент Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені К.Д. Ушинського.

Лебедева Юлія Олександрівна – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник науково-дослідного інституту українознавства.

Лесик Людмила Василівна – учитель історії та правознавства Ніжинської загальноосвітньої школи I-II ступенів № 12.

Ломко Оксана Миколаївна – науковий співробітник відділу «Будинок-музей Генерального судді В. Кочубея» Національного історико-культурного заповідника «Гетьманська столиця».

Ляшко Ольга Борисівна – зберігач фондів Національного заповідника «Глухів».

Малик Євген Іванович – завідувач відділу пам'яткоохоронної роботи та археології Державного історико-культурного заповідника у м. Путивлі.

Матяш Наталія Юріївна – студентка магістеріуму Національного університету «Києво-Могилянська академія».

Мицик Юрій Андрійович – доктор історичних наук, професор, завідувач відділу пам'яток княжої та козацької доби Інституту української археографії та джерелознавства Національної академії наук України.

Мезенцев Володимир Ігоревич – кандидат історичних наук (еквівалент Ph. D.), науковий співробітник Канадського Інституту Українських Студій (м. Торонто, Канада), виконавчий директор Батуринського українсько-канадського археологічного проекту від канадської сторони та співкерівник розкопок у Батурині.

Мельник Маргарита Олександрівна – науковий співробітник Національного заповідника «Глухів».

Мірошниченко Надія Олександрівна – молодший науковий співробітник Національного заповідника «Глухів».

Мірошниченко Олександр Миколайович – науковий співробітник Національного заповідника «Глухів», аспірант Центру пам'яткознавства Національної академії наук України і Українського товариства охорони пам'яток історії та культури.

Мошик Ірина Вікторівна – кандидат історичних наук, учений секретар Національного заповідника «Глухів».

Назарова Віра Валеріївна – генеолог, засновник сайту «Вихованцям глухівських гімназій присвячується...», співзасновник генеалогічного порталу «Єврейські корні».

Нікітіна Ірина Віталіївна – кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник Національного музею героїчної оборони і визволення Севастополя.

Нікітін Віктор Григорович – кандидат медичних наук, краєзнавець, м. Конотоп.

Новік Оксана Андріївна – зберігач фондів І категорії Національного історико-культурного заповідника «Гетьманська столиця».

Ольговський Сергій Якович – кандидат історичних наук, професор кафедри історії України та музеєзнавства Київського національного університету культури і мистецтв.

Онопрієнко Олена Володимирівна – головний зберігач фондів Глухівського краєзнавчого музею.

Пархоменко Олексій Геннадійович – аспірант Центру пам'яткознавства Національної академії наук України і Українського товариства охорони пам'яток історії та культури.

Пістоленко Ірина Олександрівна – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, завідувачка науково-дослідного сектору Полтавського музею авіації і космонавтики.

Подоряка Надія Степанівна – кандидат наук із соціальних комунікацій, старший викладач кафедри журналістики та філології Сумського державного університету.

Попружна Алла Василівна – викладач циклу гуманітарних та соціально-економічних дисциплін Чернігівського юридичного коледжу Державної пенітенціарної служби України.

Прохоров Дмитро Анатолійович – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Науково-дослідного центру історії та археології Криму Таврійської академії Кримського федерального університету ім. В.І. Вернадського, м. Сімферополь.

Рахно Олександр Якович – кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри історії та археології України, заступник директора з навчальної роботи Навчально-наукового інституту історії, етнології та правознавства ім. О.М. Лазаревського Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка.

Реброва Наталія Борисівна – генеральний директор Національного історико-культурного заповідника «Гетьманська столиця».

Ревега Віктор Васильович – старший науковий співробітник Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

Рожкова Людмила Іванівна – кандидат історичних наук, доцент кафедри державно-правових дисциплін та українознавства Сумського національного аграрного університету.

Рой Світлана Вікторівна – бібліотекар Ніжинського краєзнавчого музею ім. І.Г. Спаського.

Сасенко Наталія Анатоліївна – завідувачка відділу археології Національного історико-культурного заповідника «Гетьманська столиця».

Салтан Наталія Миколаївна – кандидат історичних наук, доцент кафедри гуманітарних наук Харківської державної академії фізичної культури.

Салтан Олександр Миколайович – кандидат історичних наук, доцент кафедри гуманітарних наук Харківської державної академії фізичної культури.

Сидоренко Ольга Сергіївна – аспірантка кафедри історії та археології України Інституту історії, етнології та правознавства ім. О.М. Лазаревського Чернігівського національного

педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка.

Скоренок Світлана Григорівна – диспетчер Навчально-наукового інституту історії, етнології та правознавства ім. О.М. Лазаревського Чернігівського національного педагогічного інституту ім. Т.Г. Шевченка.

Смишляк Аліна Вікторівна – аспірант історичного факультету Київського національного університету ім. Тараса Шевченка.

Сокульський Арнольд Леонідович – доктор історичних наук., професор, старший науковий співробітник Національного заповідника «Хортиця».

Степенькін Станіслав Юрійович – кандидат історичних наук, завідувач історичного музею Корсунь-Шевченківського державного історико-культурного заповідника.

Тарасенко Інна Юрївна – кандидат історичних наук, науковий співробітник відділу пам'яток княжої та козацької доби Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського Національної академії наук України.

Терех Микола Іванович – завідувач відділу «Цитадель» Національного історико-культурного заповідника «Гетьманська столиця».

Титова Олена Миколаївна – кандидат історичних наук, доцент, директор Центру пам'яткознавства Національної академії наук України і Українського товариства охорони пам'яток історії та культури.

Товстоляк Надія Миколаївна – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України історичного факультету Криворізького педагогічного інституту Державного вищого навчального закладу «Криворізький національний університет».

Токарєв Сергій Анатолійович – пошукувач кафедри історії і археології України Навчально-наукового інституту історії, етнології та правознавства ім. О.М. Лазаревського Чернігівського національного педагогічного інституту ім. Т.Г. Шевченка.

Толкачова Оксана Олексіївна – науковий співробітник Корюківського історичного музею.

Торубара Аліна Олексіївна – асистент кафедри правових дисциплін Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка.

Тригуб Олександр Олександрович – молодший науковий співробітник Національного архітектурно-історичного заповідника «Чернігів стародавній».

Хармак Марина Миколаївна – науковий співробітник відділу «Цитадель» Національного історико-культурного заповідника «Гетьманська столиця».

Харченко Олена Володимирівна – історик, музеєзнавець, член Національної спілки майстрів народного мистецтва України, м. Київ.

Протоієрей Чурочкін Олександр Анатолійович – кандидат богослов'я, настоятель церкви Різдва Пресвятої Богородиці с. Нова Слобода Путивльського району Сумської області, науковий співробітник Державного історико-культурного заповідника у м. Путивлі.

Шара Любов Миколаївна – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії Центрально-Східної Європи Інституту історії, етнології та правознавства ім. О.М. Лазаревського Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка.

Шишкіна Юлія Андріївна – молодший науковий співробітник Національного заповідника «Глухів».

Щербина Світлана Вікторівна – кандидат історичних наук, доцент кафедри етнології та краєзнавчо-туристичної роботи Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка.

Юрченко Сергій Борисович – директор Науково-дослідного інституту історії архітектури та містобудування, м. Київ.

Яненко Анна Сергіївна – кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника.

СІВЕРЩИНА В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Збірник наукових праць

Випуск 8

Технічний редактор – *С.П. Жукова*
Дизайн обкладинки – *Ю.В. Москаленко*
Комп'ютерне складання – *В.В. Ісаєв*
Коректура – *С.П. Жукова, В.І. Мошик*

Редакційна колегія збірки залишає за собою право на стилістичне, лексичне, орфографічне та пунктуаційне редагування матеріалів. Надіслані авторами рукописи не рецензуються і не повертаються. Листування з авторами на сторінках збірки не ведеться. За достовірність фактів, посилань, приміток, коментарів відповідає автор (автори) публікації. Редакція не завжди поділяє точку зору автора (авторів) публікації.

Підписано до друку 07.05.2015 р.
Формат 60 x 84/8.
Ум. друк. арк. 42,78. Обл.-вид. арк. 48,77.
Наклад 130 прим.
Зам. № 1017.

Видавець

Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК
(Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК № 2429 від 07.02.2006 р.);
вул. Лаврська, 9, корп. 19, м. Київ, 01015, Україна;
тел.: +380(44) 2807879; e-mail: m-center@ukr.net

Виготовлювач

ПП Лисенко М.М.
м. Ніжин, вул. Шевченка, 20
тел.: +380-4631-90995, +380-067-4412124, e-mail: milanik@land.ru

УДК 94(477.5)+908(477.5)